

УДК 351.746.1 (477)

Борис Олексієнко

доктор військових наук, професор,
головний науковий співробітник науково-дослідного відділу,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький
<https://orcid.org/0000-0002-3675-7879>
oleksboris1@gmail.com

Сергій Бочаров

ад'юнкт відділення докторантури та ад'юнктури,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
<https://orcid.org/0000-0002-3824-4022>
281918@ukr.net

РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ НАЯВНИХ СИСТЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗАГРОЗАМ У ПРИКОРДОННІЙ СФЕРІ

Дослідження проблем національної безпеки України у прикордонній сфері як складової цілісної системи національної безпеки держави вимагає чіткого визначення та вибору шляхів підвищення можливостей для своєчасного запобігання загрозам на міжнародному рівні (у прикордонному аспекті). Світова практика наявних систем запобігання загрозам найбільш уразливих сфер безпеки держави свідчить про доцільність узагальнення основних елементів цих систем, визначення факторів, що знижують загрози саме воєнної без-

©Олексієнко Б., Бочаров С.

пеки, які реалізуються через прикордонну сферу. Це пов'язано із тим, що невоєнні загрози можуть спричинити катастрофічні збитки не тільки на національному, але й регіональному і міжнародному рівнях. Вивчення проблем національної безпеки спирається на використання системного підходу, який необхідний для з'ясування суті, місця, ролі теорії безпеки в системі наукових знань, визначення змісту і співвідношення вихідних понять і аналізу факторів небезпеки. У науковій статті висвітлено аналіз існуючих систем протидії й запобігання загрозам національної безпеки деяких країн світу з узагальненням основних елементів цих систем найбільш вразливих секторів безпеки з відповідним розмежуванням їх спрямованості за сферами життєдіяльності, визначено основні напрями функціонування держави, які активно використовуються для реалізації переважної більшості загроз, фактори, що знижують загрози саме воєнної безпеки, які реалізуються через прикордонну сферу. Дослідження проведено з використанням теоретичного та емпіричного методів з метою досягнення розуміння єдиного системного підходу до протидії загрозам, що забезпечується шляхом вивчення та аналізу міжнародного досвіду, зокрема нормативно-правового, організаційного і методичного забезпечення, необхідного для формування системи моніторингу безпеки, а також визначення комплексного підходу до протидії загрозам, зокрема здійснення пошуку нових підходів і рішень у сфері забезпечення прикордонної безпеки. Використані методи дослідження сприяли застосуванню евристичного методу подальших досліджень для вирішення прогностичних і конструктивних завдань.

Ключові слова: безпека; загрози; національна безпека; система національної безпеки; державна безпека; прикордонна безпека; міжнародне військове співробітництво; конфедерація.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. У сучасному глобальному світі вже тривалий час відбувається перезавантаження сприйняття безпеки й зростає значення невійськового характеру її забезпечення, особливо якщо йдеться про специфіку національної безпеки. Поряд з традиційними загрозами виникають новітні гібридні загрози, як зброя, яка викорис-

товується для послаблення противника у різних сферах безпеки, які не здатні подолати навіть економічно та політично стабільні держави, що володіють значним військовим потенціалом, ядерною зброєю та могутністю у міжнародних відносинах. Такі загрози вимагають консолідації зусиль усіх державних і недержавних органів, які забезпечують адекватний стан належного функціонування держави. Провідну роль у цьому процесі відіграє система забезпечення військової безпеки, яка охоплює практично всі сфери функціонування суспільства і держави, у тому числі і прикордонну сферу діяльності.

Протистояння держав змістилося у сферу інформаційно-комунікативного простору, а проблема захисту інформаційного простору стала нагальною вимогою часу та потребує вирішення на державному рівні. У цьому контексті доречно процитувати думку українського вченого О. М. Щурко, яку висвітлено у роботі “Проблема забезпечення інформаційної безпеки держави в контексті сучасних загроз”, щодо посилення значимості інформаційних впливів в умовах ведення гібридних воєн, де інформаційна атака здатна доповнити або замінити реальні бойові дії, а її руйнівний потенціал є непомірно більшим.

Євроінтеграційний вибір України вимагає й надалі системного вивчення зарубіжного досвіду державної політики у сфері національної безпеки, зокрема комплексного підходу до поняття обороноздатності та протидії загрозам. Це передбачає відхід від традиційних та вже неіснуючих елементів оборони, орієнтацію на відповідність можливим викликам та загрозам національній безпеці у майбутньому, зокрема системне акцентування на інформаційну складову будь-якого конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий внесок у дослідження проблем забезпечення національної безпеки України у прикордонній сфері діяльності, а також у розвиток науково-методичного забезпечення охорони та захисту державного кордону зробили вітчизняні науковці: Б. М. Олексієнко, О. А. Більковський, В. А. Кириленко, Д. А. Купрієнко, Т. Ю. Ткачук, О. П. Гудима, О. С. Андрощук, О. С. Леонов, В. П. Городнов, Ю. Б. Івашков, А. Б. Мисик, О. Б. Фаріон та ін.

Мета статті – здійснення аналізу міжнародного досвіду нормативно-правового, організаційного і методичного забезпечення, необхідного для формування системи моніторингу безпеки, а також визначення комплексного підходу до протидії загрозам у прикордонній сфері діяльності.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналізуючи поняття, визначені та закріплені вітчизняним законодавством у сфері національної безпеки, можемо зауважити, що система національної безпеки держави – це форма організації і побудови структури попередження загроз національній безпеці силами і засобами держави. Вона передбачає сукупність органів, сил і засобів забезпечення національної безпеки, що здійснюють відповідно до Конституції і законодавства заходи політичного, правового, організаційного, економічного, військового та іншого характеру, спрямовані на забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави.

Це інституційна багаторівнева система, яка організаційно складається з таких компонентів: об'єктів забезпечення національної безпеки; суб'єктів забезпечення національної безпеки (сили сектору безпеки і оборони); національних інтересів, які формуються на основі національних цінностей (духовних і матеріальних) і цілей держави; деструктивних сил (ризиків, виклики, небезпеки і загрози національним інтересам); нормативно-правової бази (системи правового регулювання), яка закріплює принципи, форми і методи забезпечення національної безпеки.

Згідно з положенням Закону України “Про національну безпеку України” національна безпека України визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2]. Таким чином, головними об'єктами національної безпеки виступають громадяни (їх права і свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності), держава (її конституційний устрій, суверенітет і територіальна цілісність).

У всіх визначеннях національної безпеки ключовим поняттям є захищеність національних інтересів від певного виду загроз. Поняття

захищеності, безумовно, має розглядатися як здатність протидіяти чи здійснювати захист, а здатність характеризуватися наявністю певного інтегрованого потенціалу (політичного, економічного, соціального та воєнного) і належних умов для його реалізації.

Поняття національної безпеки структурно окреслює окремі сфери життєдіяльності, які абсолютно і повністю між собою взаємопов'язані: політична; економічна; соціальна; військова (оборонна); інформаційна; екологічна та гуманітарна. Становить інтерес думка українського вченого А. Б. Качинського, який переконаний, у тому, що загроза – це явище з прогнозованими, але неконтрольованими небажаними подіями, що можуть у певний момент часу в межах певної території завдати шкоди об'єктам національної безпеки. На його думку, поняття “загроза” відображає можливість виникнення деяких умов технічного, природного, економічного або соціального характеру, за наявності яких можуть виникнути несприятливі події та процеси.

Сьогодні забезпечення воєнної безпеки країни, у т. ч. у прикордонній сфері, перш за все має залежність від рівня розвитку економічної, інформаційної, власне воєнної і технологічної бази держави, стану системи політичних відносин у суспільстві та ступеня його демократичного розвитку, системи міжнародних відносин і структури світоустрою, що склалася, інтеграційних об'єднань різних держав.

У системі протистояння гібридним загрозам досить специфічною складовою є інформаційна безпека, найперше через не завжди відкритий характер впливу, що не дозволяє відразу локалізувати загрози. Інформаційна безпека охоплює переважну частину напрямів суспільно-політичного життя, тому її розуміння значно переважає за спектром загроз. Лідери провідних країн світу визнали, що глобальний інформаційний простір основним фактором, який формує суспільство 21-го сторіччя, а формування системного підходу протидії такому виду загрози, слід здійснювати за рахунок об'єднання спільних зусиль.

Виходячи із наведених у таблиці прикладів побудови систем протидії загрозам національної безпеки у різних сферах функціонування держави, можливо зробити висновок, що більшість зазначених загроз реалізуються через прикордонну сферу діяльності.

**Аналіз існуючих систем попередження загрозам
найбільш вразливих сфер безпеки (світова практика)**

Системи протидії гібридним загрозам	
Законодавчий елемент системи	
ЄС	<p>На початку квітня 2016 р. Єврокомісія ухвалила “Спільні принципи протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу” (Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response).</p> <p>У листопаді 2016 р. Європейський парламент прийняв Резолюцію “Стратегічні комунікації Європейського Союзу як протидія пропаганді третіх сторін” (EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties).</p> <p>У вересні 2015 р. розпочала роботу оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій Європейського Союзу - East StratCom Task Force, діяльність якої спрямована на викриття дезінформації, забезпечення відкритості діяльності ЄС та їх партнерів.</p> <p>У Фінляндії з вересня 2017 р. працює Європейський центр протидії гібридним загрозам (The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats). Рішення про створення фінського центру було прийнято в квітні 2017 р. представниками країн НАТО та ЄС. Засновниками центру стали 12 країн: Фінляндія, Швеція, Норвегія, США, Франція, ФРН, Великобританія, Іспанія, Польща, Естонія, Латвія і Литва. Метою центру є протидія новим загрозам, спрямованим на дестабілізацію ситуації в європейських країнах</p>
Польща	<p>Основну увагу в протидії гібридним загрозам РП зосереджує на багатосторонній взаємодії у рамках НАТО та ЄС. Активно провадить лінію співпраці обох альянсів задля їх взаємного посилення. Це обумовлено недоліками поточної політики НАТО, яка базується на швидкій збройній реакції, що має слабкі сторони у випадку конфлікту гібридного типу. По-перше, держави-члени можуть не мати одностайності у визначенні джерела загрози, що буде створювати значний бар’єр для швидких спільних дій.</p>

	<p>По-друге, для боротьби з гібридними загрозами недостатньо потужної військової сили, а метод стримування, який базується винятково на військовій силі, не є надійним. Так, Бюро національної безпеки Польщі дійшло висновку, що з огляду на геополітичну позицію країна має розробити окрему доктрину щодо проблематики гібридної війни, виходячи з її особливостей (відсутня грань між війною та миром), що визначить розмежування між агресією та тиском, яке є переходом від загрози застосування сили до фактичного використання сили. Напрацювання з протидії гібридним загрозам здійснюються у двох вимірах – невійськовому та військовому</p>
<p>Країни Балтії – Литва, Латвія, Естонія</p>	<p>Із трьох країн Балтії найбільш вразливими до російських гібридних загроз, за визначенням “RAND Corporation”, є Латвія та Естонія, оскільки вони мають спільний кордон з континентальною частиною РФ та досить чисельні російські меншини (у Латвії – 27 % етнічних росіян, в Естонії – 25 %, у Литві – 6 %). У Литві, Латвії й Естонії зазначають, що їхні країни десятиліттями зазнають невійськових нападів, впливу російської пропаганди і кібератак, зокрема для певного контролю над політичними рішеннями в цих країнах, а також підриву єдності всередині ЄС і НАТО. Членство у цих організаціях є інструментом протистояння країн Балтії гібридним впливам РФ</p>
<p>Грузія</p>	<p>Керівництво країни продовжує вважати ключовою загрозою своїй національній безпеці можливу наступальну операцію РФ для захоплення усієї території країни та встановлення свого управління. Єдиним форматом протидії такій загрозі, як визначено у Стратегічному оборонному огляді (Strategic Defense Review), вважається вжиття заходів на законодавчому рівні та вступ Грузії в НАТО. Зокрема у Грузії реалізовано відпрацювання щорічного концептуального документа – Національна оцінка загроз (National Threat Assessment Document), який містить ретроспективний аналіз попередніх років з відповідним сценарним прогнозуванням майбутнього розвитку та описом загроз для національної безпеки, ступеня ймовірності їх настання та результатів</p>

Молдова	<p>Посилення своїх інституційних можливостей та протидії гібридним загрозам країна здійснює шляхом розширення співробітництва з ЄС, ОБСЄ, НАТО, США, окремо з Румунією.</p> <p>З метою протидії загрозам територіальної цілісності та суверенності керівництвом країни в 2014 році були ухвалені поправки до Кримінального кодексу щодо посилення відповідальності за сепаратизм.</p> <p>У 2016-2017 роках були прийняті норми, що регламентують застосування сили і озброєння іноземними військовослужбовцями на території Молдови, а також застосування сили і озброєння ЗС Молдови в мирний час, що є засобом спрямованим на стримування можливих дій із захоплення територій країни третім країнами (на прикладі анексії півострова Крим)</p>
США	<p>У 2014 році Палата представників Конгресу схвалила Резолюцію “Про рішуче засудження дій РФ під керівництвом В. Путіна, якими було впроваджено політику агресії проти сусідніх країн з метою політичного та економічного домінування” (H. Res. 758 Strongly condemning the actions of the Russian Federation, under President Vladimir Putin, which has carried out a policy of aggression against neighboring countries aimed at political and economic domination).</p> <p>У березні 2016 року до Сенату було подано законопроект “Про протидію інформаційній війні”, яким передбачалося створення комплексної стратегії боротьби з дезінформацією і пропагандою у світі, яку поширюють Росія та Китай. У травні 2016 цей законопроект поданий до Палати представників під назвою “Про боротьбу з іноземною дезінформацією та пропагандою”</p>
Військово-технічний та організаційний елемент системи	
Польща	<p>На глибоку увагу в контексті запозичення позитивного досвіду системних дій влади у сфері формування сил територіальної оборони, кіберзахисту та контррозвідувальної діяльності заслуговують польські напрацювання з проблематики гібридних воєн. Так, проаналізувавши “українську кризу”, на відміну від інших країн-членів НАТО та ЄС, вище державне керівництво Польщі доволі швидко збільшило рівень оборонних витрат (понад 2 % ВВП), здійснюється технічна модернізація армії, яка може використовуватися для протидії кризовим ситуаціям</p>

	<p>Серйозний акцент робиться на територіальній обороні країни, що було переглянуто і закріплено у війсьній доктрині. Зокрема на законодавчій основі з 2017 року Війська територіальної оборони (ВТО) розпочали повноцінну діяльність і мають становити чисельність 50 тис. осіб. Завдання ВТО, окрім традиційних заходів антикризового реагування, полягають у здійсненні: спільних заходів у взаємодії з регулярними військами ЗС РП; самостійних протидиверсійних і протидесантних операцій, а також нетрадиційних операцій; прийняття союзницьких сил країн-членів НАТО у визначених районах їх розгортання; посилення і захист невійськових структур; проведення інформаційних заходів.</p> <p>Ще одним стратегічним напрямом (визначеним у 2015 році) є інформаційна і кібербезпека. Доктрину кібербезпеки РП було схвалено у січні 2015 року. В Бюро національної безпеки РП було напрацьовано проєкт доктрини інформаційної безпеки Польщі. За цим документом, безпеці РП, з поміж іншого, може загрозувати створення негативного образу держави на міжнародній арені, зокрема, в середовищі країн-членів НАТО та ЄС, що здатне призвести до ескалації напруженості у двосторонніх та багатосторонніх відносинах</p>
<p>Країни Балтії – Литва, Латвія, Естонія</p>	<p>У зв'язку із порівняно невеликою чисельністю силових структур країн Балтії, що не здатні самостійно протистояти військовим підрозділам країни агресора, особлива увага приділяється посиленню розвідки як ключового компоненту своєчасного попередження прихованих (гібридних) дій проти цих країн, а також способу вивчення гібридних тактик для визначення заходів протидії і сил, необхідних для їх реалізації. Також посилено роль територіальної оборони і місцевих служб безпеки. Окрім загонів ТО, в Естонії діють місцеві помічники поліції та рятувальники-добровольці. Їхні групи формуються за регіональним принципом у громадах та включають осіб, які пройшли відбір і відповідну підготовку й мають необхідне оснащення. Формування груп розпочалося з інформаційно-просвітницької кампанії, під час якої населенню розповідали про необхідність взяти на себе відповідальність за безпеку в громадах.</p>

	<p>З метою протидії російській пропаганді в країнах Балтії вдаються до заборони контенту і каналів, які загрожують національній безпеці, а також як заходи м'якої протидії стимулюють альтернативні канали інформування населення. Проводиться стимулювання підвищення рівня життя населення для конкурентоспроможності із сусідніми країнами з метою недопущення поширення сепаратистських настроїв</p>
Система протидії інформаційним загрозам	
Законодавчий елемент системи	
ЄС	<p>Захист інформаційного простору забезпечується шляхом особливого комплексного підходу та вироблення дієвого механізму подолання інформаційних загроз, основу яких становить маніпулювання суспільною свідомістю, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації. До системи протидії цим загрозам насамперед можливо віднести розробку новітньої інформаційної стратегії та її імплементації на усіх рівнях, налагодження адекватної авторитетної системи комунікацій влади з суспільством для посилення ступеня довіри громадян до процесу прийняття політичних рішень, запровадження цільової програми з підвищення медіа грамотності населення, покращення його знань та вмінь протистояти маніпуляціям.</p> <p>Значна увага в ЄС приділяється питанням безпеки у мережі Інтернет, удосконаленню технічних стандартів і правил. Створено єдину базу даних про кіберзагрози і систему постійного обміну інформацією. Організація колективної безпеки безпосередньо включає протистояння кіберзагрозам і захист інформаційних систем.</p> <p>У контексті боротьби з інформаційними операціями слід відзначити розробку законодавства щодо протидії гібридним загрозам. На початку квітня 2016 року Єврокомісія ухвалила "Спільні принципи протидії гібридним загрозам - відповідь Європейського Союзу", у яких наголошується на необхідності вироблення державами-членами узгоджених механізмів реалізації стратегічних комунікацій для протидії дезінформації та публічного викриття гібридних загроз</p>

	Основними напрямками у документі зазначаються: захист об'єктів критичної інфраструктури (транспорт і телекомунікації), тісна взаємодія з НАТО у сфері стратегічних комунікацій, що дозволить більш ефективно реагувати на гібридні загрози. Також звертається увага на активне використання стратегічними комунікаціями соціальних медіа та традиційних ЗМІ
Велика Британія	На особливу увагу заслуговує демократичний аспект системи національної безпеки країни, який пов'язаний із забезпеченням необхідного рівня секретності, з одного боку, та свободою слова і правом на інформацію – з другого. Такий підхід є свідченням ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства та є важливим для впровадження в Україні, адже системна “інформаційна війна” як у середині країни, так і ззовні є сьогодні найбільш поширеною не тільки на вітчизняних просторах, а й у більшості держав світу
США	Прийняття у 2016 році законопроекту “Про протидію інформаційній війні”, основною метою якого є створення комплексної стратегії боротьби з дезінформацією і пропагандою у світі, яку поширюють Росія та Китай. У документі висвітлюється необхідність координувати дії з країнами-партнерами, передусім тими, які є об'єктом операцій з дезінформації
Система протидії воєнним загрозам	
Стратегічно-комунікативний та інтеграційний елемент системи	
ЄС – НАТО	Концепція безпеки на базі співробітництва набула популярності після закінчення холодної війни і підтримується багатьма провідними політиками й експертами. При зниженні загрози міжнародних військових конфліктів головною метою стає їх запобігання й досягнення політичної, економічної й соціальної стабільності сучасного світу. Зараз співробітництво між Північноатлантичним альянсом і ЄС посилюється у чотирьох сферах: цивільно-військове планування; кіберзахист; обмін інформацією; аналіз і узгоджена стратегічна комунікація з метою виявлення дезінформації і передачі правдивої інформації

Система протидії соціально-економічним загрозам	
Законодавчий елемент системи	
Російська Федерація	<p>Організаційна система моніторингу загроз національній безпеці має багаторівневу структуру як на державному (передбачає безперервне спостереження й аналіз стану розвитку єдиного соціально-економічного комплексу та аналіз стану соціально-економічної сфери регіонів як господарюючих суб'єктів держави, а також довгострокове прогнозування динаміки розвитку процесів і явищ, що відбуваються у загальнодержавному вимірі), так і місцевому (передбачає регулярне спостереження за станом соціально-економічної сфери регіону та короткострокове прогнозування динаміки розвитку процесів і явищ, що відбуваються у суспільстві на рівні регіону) рівнях. Так, у 2019 році апаратом Ради безпеки Росії було анонсоване (http://www.scrf.gov.ru/news/allnews/2678/) створення єдиної цифрової інформаційно-аналітичної системи підтримки державного управління та стратегічного планування, завданням якої є забезпечення збору даних для оцінки стану національної безпеки, завчасне виявлення негативних тенденцій і кризових ситуацій. Такий моніторинг необхідний для оперативного вироблення рішень з реагування на зміни зовнішньої і внутрішньої обстановки. Це система збору даних для оцінки стану національної безпеки, а також для виявлення кризових ситуацій і негативних тенденцій, забезпечує взаємозв'язок між моніторингом стану національної безпеки і моніторингом соціально-економічного розвитку країни. Здійснюється моделювання розвитку кризових ситуацій, у тому числі з використанням технологій штучного інтелекту. Моніторинг тісно пов'язаний з уживанням заходів (ефективністю державного реагування) щодо попередження або нейтралізації загроз національним інтересам держави.</p> <p>Крім цього, з кінця 2020 року в РФ активно впроваджується система цифрової трансформації агропромислового комплексу, що дозволяє забезпечити продовольчу безпеку країни (http://council.gov.ru/events/news/114857/)</p>

	Головною метою цифровізації в агропромисловому комплексі є автоматизація і оптимізація управління виробничими процесами в рослинництві, тваринництві, харчовій та переробній промисловості
Німеччина	Системний підхід керівництва країни схиляється до найширшого розуміння безпеки і оборони, що враховує не тільки воєнні загрози, але й чинники соціально-економічного, екологічного, етнічного, інформаційного та іншого характеру, які здатні призвести до виникнення криз і конфліктів. Так, до головних ризиків і загроз владою віднесені міжнародний тероризм, розповсюдження зброї масового ураження, наявність криз і конфліктів у Європі та за її межами, інформаційна боротьба у різноманітних формах. Основоположними принципами виступають: спільне забезпечення безпеки, превентивність, широка безпека
США й інші країни світу у забезпеченні протидії загрозам у морській економічній зоні	Загрози у морській сфері малої інтенсивності, до числа яких відносяться тероризм, наркотрафік, перевезення нелегальних мігрантів, а також піратство, підривають регіональну стабільність і за певних умов можуть мати негативні наслідки глобального масштабу. Ймовірно, першим кроком у формуванні нової спільної стратегії стали дії міжнародного співтовариства, пов'язані з ліквідацією наслідків гігантського цунамі у ряді держав Азії в 2004 році, де успіх спільних зусиль у боротьбі з наслідками стихії зайвий раз підтвердив той факт, що жодна країна не здатна вирішувати поодиночі весь комплекс найскладніших завдань. Дії щодо подолання наслідків цунамі виявилися першим помітним прикладом реалізації концепції глобального партнерства на морі. Активний підхід США до співпраці між морськими державами в забезпеченні безпеки і свободи судноплавства на морях розрахований на залучення до реалізації концепції "Глобальне партнерство на морі" держав різних регіонів світу. Водночас країни-учасниці можуть стати ініціаторами процесу досягнення взаєморозуміння в політичних питаннях, а також сприяти прийняттю скоординованих заходів щодо боротьби із загрозами

Країни чорноморського і балтійського регіонів у подоланні загроз прикордонно-міграційної сфери діяльності	Поліпшення регіонального управління кордоном і митне співробітництво підвищує рівень безпеки і допомагає в боротьбі з організованою злочинністю, такою як торгівля людьми, нелегальне переміщення зброї та наркотиків, сприяє попередженню і контролю нелегальної міграції. Такі заходи дозволяють прикордонним відомствам чорноморського і балтійського регіонів поділитися цікавими практиками та виробити спільні стратегії для кращого реагування на майбутні загрози. Безумовно, найбільш дієвим методом протидії зазначеним загрозам є поліпшення транскордонного та міжнародного співробітництва прикордонних відомств країн чорноморського і балтійського регіонів
Система протидії терористичним загрозам	
Поєднання військово-технічного та організаційного елементів й законодавчого елементів системи	
Ізраїль	Країна, яка заявила свою стійкість величезній кількості терористичних загроз самих різних форм, має унікальний досвід контртерористичної боротьби та протидії цим загрозам. З огляду на постійно мінливий характер терористичної загрози керівництво країни відмовилося від офіційної контртерористичної доктрини, запровадивши більш обмежений і цілісний підхід щодо антитерору. Система протидії полягає у запровадженні інновацій і спрямована на стримування терористичних груп, внесення в них розладу, вплив за допомогою переконання або примусу. Ізраїль використовує тактику, яка спрямована на систематичне руйнування і ослаблення інфраструктури терористичних організацій як усередині Ізраїлю, так і за його межами. Оборонне відомство країни може проводити як великомасштабні військові операції проти терористичних осередків, так і спецоперації. В Ізраїлі створено багатогранну антитерористичну структуру, до складу якої входять сили оборони, підрозділи спеціального призначення, поліція, приватний сектор і більш широка ізраїльська спільнота. На законодавчому рівні жорстко посилена відповідальність за тероризм, проводяться агресивні інформаційні кампанії в соціальних мережах, які підтримують антитерористичні операції.

	Доречно також вказати про створену і задіяну для захисту цивільного населення півдня та півночі Ізраїлю, систему протиповітряної оборони “Залізний купол” (англ. Iron Dome), розроблену ізраїльським підприємством Rafael Advanced Defense Systems
--	--

Аналізуючи світову практику наявних систем попередження загроз найбільш вразливих сфер безпеки, доцільно узагальнити основні елементи цих систем, які висвітлено нижче (див. рисунок).

Рис. Елементи систем протидії загрозам найбільш уразливих сфер національної безпеки держави

Факторами, що знижують загрози саме военної безпеки, які реалізуються через прикордонну сферу, є:

наявні суб'єкти забезпечення національної безпеки, у тому числі прикордонні сили, які здатні нейтралізувати загрози военної безпеки;

процеси міжнародної та військово-політичної інтеграції або конфедерації, що створюють сприятливі умови для підвищення рівня співробітництва в галузі военної безпеки;

фактори, що передбачають зниження ймовірності збройних конфліктів між державами регіону і виникнення нових загроз;

діяльність Організації Об'єднаних Націй, Організації Договору про колективну безпеку, Організації Північноатлантичного договору (НАТО), Організації з безпеки і співпраці в Європі (ОБСЄ), інших міжнародних організацій та окремих держав, що сприяє зміцненню стабільності в регіоні;

упровадження сучасних систем забезпечення інформаційної безпеки.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз міжнародного досвіду у сфері попередження та протидії загрозам свідчить, що основною умовою ефективності реалізації завдань захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз є прискорене приведення відповідного законодавства у стан, якого вимагають сучасні виклики та загрози, особливо тих сфер життєдіяльності, яким властивий найбільший ризик вразливості, реформування структур безпеки й оборони держави та підвищення ефективності функціонування всіх, без винятку, суб'єктів забезпечення національної безпеки. Результат вчинення або невчинення таких дій прямо впливатиме на стан держави як такої, що може належним чином забезпечити захист своїх інтересів.

Безумовно, успіху досягають країни, які здійснюють реформування у тісній взаємодії із країнами-партнерами та регіональними союзниками. У глобальному та регіональному аспекті основними інституціями безпеки, які мають суттєвий вплив на забезпечення саме прикордонної безпеки, є НАТО, ЄС та ОБСЄ.

Концепція безпеки у рамках міжнародного співробітництва пов'язана з тим, що більшість держав переймаються не стільки проблемою захисту від воєнних загроз, скільки забезпеченням внутрішньої стабільності в країні й регіоні, де вони розташовані, і зацікавлені в стійкому економічному процвітанні. Невоєнні загрози можуть спричинити катастрофічні збитки не тільки на національному, але й регіональному і міжнародному рівнях.

Вивчення проблем національної безпеки спирається на використання системного підходу, який необхідний для з'ясування суті, місця, ролі теорії безпеки в системі наукових знань, визначення змісту і співвідношення вихідних понять і аналізу факторів небезпеки. Зокрема використання теоретичного та емпіричного методів сприяє застосуванню евристичного методу подальших досліджень для вирішення

прогностичних й конструктивних завдань, здійснення пошуку нових підходів і рішень у сфері забезпечення прикордонної безпеки.

Дослідження проблем національної безпеки України у прикордонній сфері як складової цілісної системи національної безпеки держави вимагає чіткого визначення шляхів підвищення можливостей для своєчасного упередження загрозам на міжнародному рівні (у прикордонному аспекті), а також визначення методики побудови системи забезпечення попередження загроз у прикордонній сфері діяльності.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення : 19.10.2021).

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення : 19.10.2021).

3. Ліпкан В.А. Національна безпека України : навчальний посібник. КНТ, 2009. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-8330.html> (дата звернення : 20.10.2021).

4. Дацюк А. В., Садовський В. М., Полтораков О. Ю., Марутян Р. Р. Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України. *Аналітична доповідь*. Київ, 2015. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Analiz-polityky-NB-pravl-final.pdf> (дата звернення : 21.10.2021).

5. Міжнародний досвід протидії гібридним загрозам: законодавче регулювання та організації з питань стратегічних комунікацій. *Інформаційна довідка*. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29377.pdf> (дата звернення: 22.10.2021).

6. Місюра А. О., Паливода В. О. Концептуальні підходи НАТО та ЄС до забезпечення стійкості держави і суспільства у сфері національної безпеки. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-04/NATO-ES-stiykist-59383.pdf> (дата звернення : 22.10.2021).

7. Ситник Г. П., Абрамов В. І., Мандрагеля В. А., Шевченко М. М., Шипілова Л. М. Обґрунтування концептуальних та організаційно-правових

засад розробки паспортів загроз національній безпеці України : навчально-методичний посібник. Київ : НАДУ. 2012. С. 5–16.

8. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства. М. Гончар та ін. *Аналітичний документ*. 2018. С. 73-88.

9. Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія. Київ : НІСД. 2013. С. 104. ISBN 978-966-554-209-4.

10. Резнікова О. О., Войтовський К. Є., Лепіхов А. В. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України. *Аналітична доповідь*. Київ : НІСД. 2020. С. 84. ISBN 978-966-554-325-1.

11. Ситник Г. П., Абрамов В. І., Смолянчук В. Ф. Глобальна та національна безпека : підручник. Київ : НАДУ. 2016. С. 161–170.

12. Серкевич І. Р. Формування політики України у сфері національної безпеки (на прикладі Великої Британії та Німеччини). *Збірник наук. праць. Держава і право*. 2017. Вип. 78. С. 35–49. ISSN 1563-3349.

Reference

1. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 “On the National Security Strategy of Ukraine” : Decree of the President of Ukraine no. 392/2020 (2020, September). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (accessed 19.10.2021). [in Ukrainian]

2. On National Security of Ukraine: Law of Ukraine no 2469-VIII (2018, June 21). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (accessed 19 October 2021). [in Ukrainian]

3. Lipkan V. A. (2009). *Natsionalna bezpeka Ukrayiny* [National Security of Ukraine]. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pages-8330.html> (accessed 20 October 2021) [in Ukrainian]

4. Datsyuk A. V., Sadovslky V. M., Poltorakov O. YU., Marutyanyan R. R. (2015). *Analiz derzhavnoyi polityky u sferi natsionalnoyi bezpeky i oborony Ukrayiny* [Analysis of state policy in the field of national security and defense of Ukraine]. *Analitychna dopovidl*. Retrieved from: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Analiz-polityky-NB-pravl-final.pdf> (accessed 21 October 2021). [in Ukrainian]

5. *Mizhnarodnyy dosvid protydyi hibrydnym zahrozam: zakonodavche rehulyuvannya ta orhanizatsiyi z pytanl stratehichnykh komunikatsiy* [International experience in combating hybrid threats: legislation and organizations on strategic communications]. *Informatsiyna dovidka*. Retrieved from: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29377.pdf> (accessed: 22 October 2021). [in Ukrainian]

6. Misyura A. O., Palyvoda V. O. *Kontseptualni pidkhody NATO ta YES do zabezpechennya stiykosti derzhavy i suspilstva u sferi natsionallnoyi bezpeky* [NATO and EU conceptual approaches to ensuring the stability of the state and society in the field of national security]. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-04/NATO-ES-styikist-59383.pdf> (accessed 22 October 2021). [in Ukrainian]

7. Sytnyk H. P. and other (2012). *Obgruntuvannya kontseptualnykh ta orhanyzatsiyno-pravovykh zasad rozrobky pasportiv zahroz natsionallniy bezpetsi Ukrainy* [Substantiation of conceptual and organizational and legal bases of development of passports of threats to national security of Ukraine]. Kyiv : NADU, pp. 5–16. [in Ukrainian]

8. Honchar M. and other (2018). *Hibrydni zahrozy Ukrainy i suspilna bezpeka. Dosvid YES i Skhidnoho partnerstva* [Hybrid threats to Ukraine and public safety. Experience of the EU and the Eastern Partnership]. Analitichnyy dokument, pp. 73–88. [in Ukrainian]

9. Kachynskyy A. B. *Indykatory natsionallnoyi bezpeky: vyznachennya ta zastosuvannya yikh hranychnykh znachenl* [National security indicators: definition and application of their limit values]. Kyiv : NISD, 2013. P.104. ISBN 978-966-554-209-4. [in Ukrainian]

10. Reznikova O. O., Voytovskyy K. YE., Lepikhov A. V. (2020). *Natsionallni systemy otsynuyannya ryzykiv i zahroz: krashchi svitovi praktyky, novi mozhyvosti dlya Ukrainy* [National risk and threat assessment systems: world best practices, new opportunities for Ukraine]. Kyiv : NISD, p. 84. ISBN 978-966-554-325-1. [in Ukrainian]

11. Sytnyk H. P., Abramov V. I., Smolyanyuk V. F. (2016). *Hlobalna ta natsionallna bezpeka* [Global and national security]. Kyiv : NADU, p. 161–170.

12. Serkevych I. R. (2017). *Formuvannya polityky Ukrainy u sferi natsionallnoyi bezpeky (na prykladi Velykoyi Brytaniyi ta Nimechchyny)* [Formation of Ukraine's national security policy (on the example of Great Britain and Germany)]. *Zbirnyk nauk. pratsl. Derzhava i pravo. Yurydychni nauky*. Vol. 78, pp. 35–49. ISSN 1563-3349. [in Ukrainian]

Oleksiienko Borys, Bocharov Serhii. Results of analysis of existing systems for providing threat prevention in the border sphere

The study of Ukraine's national security issues in the border sphere, as part of an integrated national security system, requires a clear definition and choice of ways to increase opportunities for timely prevention of

threats at the international level (in the border aspect). The world practice of the existing systems of prevention of threats to the most vulnerable spheres of security of the state testifies to expediency of generalization of the basic elements of these systems, definition of the factors reducing threats of military security which are realized through frontier sphere. This is due to the fact that non-military threats can cause catastrophic damage not only nationally, but also regionally and internationally. The study of national security issues is based on the use of a systematic approach, which is necessary to clarify the nature, place, role of security theory in the system of scientific knowledge, determine the content and relationship of basic concepts and analysis of risk factors. The scientific article presents an analysis of existing systems of counteraction and prevention of threats to national security of some countries of the world with generalization of the main elements of these systems of the most vulnerable security sectors with appropriate delimitation of their focus factors that reduce threats to military security, which are realized through the border area. The research was conducted using theoretical and empirical methods, in order to achieve an understanding of a unified systematic approach to countering threats, provided by studying and analyzing international experience, including regulatory, organizational and methodological support needed to form a security monitoring system and define an integrated approach to counter threats, in particular the search for new approaches and solutions in the field of border security. The research methods used contributed to the application of the heuristic method of further research to solve prognostic and constructive problems.

Key words: security; threats; National security; national security system; state security; border security; international military cooperation; confederation.